

KİTAP İNCELEMESİ

Yılmaz ÇOLAK, *TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL İKTİDARIN KURULUŞU 1923-1945*,

Liberte Yayınları, 1. Basım, Ankara, 2017, 272 Sayfa

Erdi DEMİR¹

Türkiye'de Kültürel İktidarın Kuruluşu 1923-1945 isimli çalışma, bir önsöz, giriş ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Yılmaz Çolak tarafından 2000 senesinde Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim dalında savunulan bir doktora tezinin gözden geçirilerek yayımlanmış şekli olan çalışma; devlet-kültür ilişkileri, Kemalist modernleşme projesi, parti ve devlet ilişkileri, medeniyet ve kimlik politikaları gibi konuları içermektedir. Çalışma, 90'lı yılların başından itibaren yükselen kimlik siyaseti anlayışı ve yaşam tarzları mücadelesinin dinamiklerinin Cumhuriyet döneminde inşa edilen kültür ve modernleşme projelerinin doğru okunmasıyla anlaşılabilceği varsayımına dayanmaktadır. Modernleşme olgusunun yaşam tarzına indirgenliğini belirten yazar, Türk siyasal tarihindeki iktidar çekişmelerinin esasen yaşam tarzı ve fikir geleneği mücadelesi üzerinden yürütüldüğünü ifade etmiştir.

Çalışmanın *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum Tahayyülünün Dönüşümü* başlıklı birinci bölümünde Osmanlı Devleti'nde ilk reformun Tanzimat Fermanı ile başladığını belirten yazar, bu dönemde kültür politikalarının işlevsel olmadığını belirtmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Batının bilim ve teknik alanlardaki ilerleyişi karşısındaki geri kalmışlığına çözüm olarak ileri sürülen düşünceler medenileşme sürecinin parçalarıdır. Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi medenileştirme projeleri, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmak için ortak bir kimlik ve vatandaşlık bilinci oluşturmaya çalışmasına rağmen yeteri ölçüde başarılı olamamıştır. Bu arayışın odak noktasında medenileşme düşüncesi yer almıştır.

1 Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Bölümü
E-posta: edemir.akdeniz@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3227-5984>

II. Abdülhamid (1842-1918) Osmanlılık ve İslamcılık düşüncesini toplumu bir arada tutan bir tutkal olarak düşünmüştür. Genç Osmanlılar Batının teknik ve askeri üstünlüğünü kabul etmekle beraber İslam'ın gündelik yaşamda ve siyasal otorite bağlamında meşruiyet kaynağı olarak kalması gerektiğini savunmuşlardır. Genç Türkler, Batının bilimsel üstünlüğünün kabul etmekle birlikte milli ideal ve milli hedefler doğrultusunda Türkçü bir akımı savunmuşlardır.

Çalışmanın ikinci bölümü: *İttihat ve Terakki: Yeni Toplum Yaratma Fikri* başlığını taşımaktadır (61-82). Bu bölümde İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarından bahseden yazar, kültür, kimlik, medeniyet ve hayat tarzı gibi kavramların gündelik hayatın konusu haline geldiğini belirtmiştir. Netice itibarıyla kültür, bir yaşam tarzı meselesidir. Bireylerin gündelik davranış kalıplarında, inançlarında, değerlerinde, gelenek ve göreneklerinde, sanat, edebiyat anlayışlarında, üretim, tüketim kalıplarında sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin tamamı kültür olgusu içinde değerlendirilmiştir. İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarının ortak özelliği ise geçmişin ve halen sürdürülmekte olan devletin kurumsal ve idari yapısının dönüştürülmesi, yeni bir yaşam tarzı, yeni bir anlam dünyası ve yeni bir toplum modeli inşa etmektir.

Kemalist Siyasal İktidarın Şekillenmesinde Medeniyet ve Kültür (85-101) başlığında yeni bir toplum modeli oluşturmak, yeni bir yaşam tarzı inşa etmek konusunda kültür aygıtının işlevi ön plana çıkarılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu ile bürokrat ve askerlerden oluşan bir grup devletin hakimiyet alanına sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kurumsal ve idari yapısının ne ölçüde değişeceğiyle ilgili söz sahibi olan sivil bürokratlar bu süreçte kültür kurumunu, yeni bir toplum inşa etme aracı olarak kullanmışlardır. Modern devlet (ulus devlet) inşa etme sürecinde insanı kültürel bir varlık olarak gören bu yönetim anlayışı, yeni bir vatandaşlık ve yeni bir kültürel kimlik üretmek yoluyla bütün toplumsal kurumları değiştirip dönüştürmek amacını taşımıştır. Yazarın deyimiyle Kemalist proje olan bu modernleşme programı, yukardan inme, devlet eliyle vatandaşlara sunulan, yekpare, asimilasyonist, Osmanlı ve İslam alt kültürünü dışlayıcı bir içeriğe sahiptir.

Kemalist Kültürel İktidarın Şekillenmesi: Hukuki ve Kurumsal Altyapı (113-135) başlığında yazar, Kemalist milliyetçilik ve vatandaşlık kavramlarından bahsederek kültür üretimi konusunda devlet-kültür ilişkisinden bahsetmiştir. Etnisiteye dayalı olmayan Kemalist vatandaşlık modeli Anadolu'da yaşayan insanların vatana bağlılığını ifade etmektedir. Yazara göre tepeden inme, tüm toplumsal kurumları, idari yapıyı dönüştürme, Osmanlı-İslam kültürünü yok sayma üzerine inşa edilmiş bu model, devleti ve toplumsal yapıyı modernleştirme amacını taşımaktadır. Geleneksel kurumlar yerine modern zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilen kurum ve kimlik üretmek, Kemalist modernleşme projesinin temel amaçlarından biridir. Cumhuriyet döneminde hükümetin kültür politikalarının uygulanması

için en önemli görev Halkevlerine düşmüştür. Spor, dil, edebiyat, balo, sosyal ve sanatsal faaliyetler gibi etkinliklerin yürütülmesi Halkevleri vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Söylem ve düşünce olarak Kemalist kültür politikasının hedefi, modern devleti oluşturmak ve medeni bireyler yetiştirebilmek olmuştur.

Yeni Anlam Dünyası Arayışı: Dil Politikaları (137-168) bölümünde yazar, alfabe devrimi başta olmak üzere Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun kültür politikaları bağlamındaki işlevlerinden bahsetmiştir. Kemalist ulus devlet projesi, milli bir dil, milli tarih yazımı oluşturma konusunda dilde sadeleştirme çabasına girişmiştir. Kurultaylar ve çalıştaylar düzenleyerek toplumsal bir farkındalık oluşturan bu kurumlar, modernleşme projesinin milli kurumları olmuştur. Yazar, Kemalist modernleşme projesinin dil ve tarih konusundaki anlayışını Osmanlıca’yı medeniyet dili olarak görmeme, Osmanlıca’yı saltanat ve hilafet dili olarak algılamaya temelinde özetlemiştir. Nitekim dili sadeleştirme arayışı, yeni bir ahlak, yeni semboller ve yeni bir anlam dünyasını ifade edebilecek medeni bir yaşam tarzının sembolü olarak görülmüştür.

Yeni Hafıza: Kemalist Tarih Yazımı ve Kültür Üretimi (171-196) bölümünde Türk Tarih Kurumunun kültür tarihi yazımında büyük roller üstlendiğinden bahsedilmiştir. Yazar, Kemalist tarih yazımında Türk toplumunun savaşlardaki galibiyeti, kahramanlıklarının ön planda tutulduğu milli bir tarih yazıldığını ifade etmiştir. Milli bir tarih yazımında Arap dünyası, Osmanlı mirası ve İslam medeniyetinin yok sayıldığı belirten yazar, Kemalist tarih yazıcılığının bilimsel, pozitivist öğretiler doğrultusunda şekillendiğini aktarmıştır. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu Kemalist ideolojinin kültür politikasını temsil eden ve yürüten kurumlar olmuştur.

Kültürü Yaygınlaştırma: İnönü Dönemi (199-215) bölümünde İsmet İnönü’nün Batılılaşma programının önemli aktörlerinden birisi olduğu tezi işlenmiş ve İnönü döneminde Köy Enstitüleri, Halkodaları gibi kurumların işlevlerinden bahsedilmiştir. Bu dönemde liselerde Arapça ve Farsça yerine Latince ve Yunanca dersleri zorunlu hale getirilmiş, halkevlerinin yürüttüğü kültür programı ile sanat, moda, spor, tiyatro, sinema, bale ve opera gibi faaliyetlerle bireylere yeni bir hayat tarzı, yeni sosyal alışkanlıklar sunulmuştur. Toplumun eğitim ve kültür düzeyini yükseltme amacı taşıyan uygulamalar İnönü’nün iktidarda kaldığı dönemde (1938-1946) desteklenmiştir. Kültür aygıtı toplumun yaşam tarzı ve sınırlılıklarını belirlerken vatandaşlık kimliğinin inşasında önemli işleve sahip olmuştur.

Modern Zamanlarda Devlet-Kültür İlişkisi (215-238) bölümünde kültürel iktidarın tesis edilmesinde kültür üretimi, vatandaşlık ve kimlik politikalarından bahsedilmiştir. Saltanatın kaldırılması, halifeliğin kaldırılması, Türk Medeni Kanunu’nun kabulü, alfabe değişikliği, Türk Tarih Kurumu ve *Türk Dil Kurumunun* kurulması siyasal olduğu kadar yaşam tarzı bağlamında kültürel dönüşüm proje-

leridir. Yazar, yukardan inme biçimde devlet eliyle vatandaşlara benimsetilmeye çalışılan bu reformları Osmanlı ve İslam medeniyetini yok sayma, geleneksel kurumları kökten değiştirme fikrine dayandırmıştır. *Düşünce ve söylem bağlamında kültür üretimi*, devletin tüm toplumsal kurumları ve kamusal alanını modernleştirici bir işleve sahip olmuş, bireyleri eğitim yoluyla sosyo-kültürel becerilerini geliştirme olanağı sağlamıştır.

Sonuç olarak yapıt, siyaset bilimi, devlet-kültür ilişkileri, kimlik ve vatandaşlık bağlamında zengin bir içeriğe sahiptir. Yapıtın ana fikri, günümüzde sürdürülen iktidar olabilme arayışlarının temelinde yaşam tarzı *mücadelesinin* bulunduğu tezidir. Yapıtın Türkiye'deki iktidar, kimlik devlet ve kültür ilişkisinin anlaşılabilmesi açısından literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir. Yapıtta dikkat çeken unsur; kültürün yeni bir toplum inşa etme sürecinde en önemli aygıt olarak *ön plana çıkması olmuştur. Kültür kavramını sosyolojik bağlamda ele alan yazar, Türk siyasal tarihine, devlet-kültür ilişkisine farklı bir bakış açısı sunmuştur.*

KAYNAKÇA

Çolak, Yılmaz. *Türkiye'de Kültürel İktidarın Kuruluşu 1923-1945*, Liberte Yayınları, Ankara, 2017.